

Ганна ГУБЕНКО

докторантка Інституту вищої освіти
НАПН України

УДК 37.01+140.8

**ІНТЕГРАТИВНА
ПЕДАГОГІЧНА
БІОЕТИКА
ЯК НОВИЙ НАПРЯМ
ПІДГОТОВКИ
ФАХІВЦІВ**

© Губенко Г., 2014

Ключові слова: інтегративна педагогічна біоетика, інтегративний світогляд, біоетична освіта, педагог-біоетицист.

У статті запропоновано модель інтегративної педагогічної біоетики як підстави методологічного забезпечення системи безперервної біоетичної освіти фахівців. Наразі існує необхідність пошуку шляхів оптимізації та модернізації навчання майбутніх біоетицистів, а також подальшого розроблення системи їх професійної підготовки у сучасній соціально-педагогічній парадигмі.

Постановка проблеми та її актуальність

Із приєднанням України до Болонського процесу в її системі освіти інтенсифікувалися корінні зміни, спрямовані як на структурні, так і на сутнісні інновації. Технологічний поступ примушує планувати підготовку фахівців до тих виробництв, що з'являться у майбутньому. До завдань нашої держави належить упровадження нових форм і методів розвитку вищої освіти, зміна її орієнтації з технологічного рівня на гуманітарний, а також створення умов для реального включення як викладачів, так і студентів у дослідницьку й інноваційну діяльність, зокрема міжнародну.

Тому, як ніколи, актуальними стають біоетичні начала в освіті. Біоетика як нова галузь знання фокусує необхідність орієнтації на майбутнє, на формування у кожної людини такої системи цінностей, яка забезпечить їй розуміння назріваючого знання. Біоетика – світоглядна, інтегративна галузь знання, заснована на цінностях та ідеалах гуманізму, добра й ненасильства, етиці благоговіння перед будь-якою формою життя, збереженні біотичного різноманіття на планеті Земля, і взагалі, на пошук меж етично допустимого втручання в природні структури та динаміку живих організмів. Біоетична освіта забезпечить фундаментальність на-

вчання студента на всіх етапах – від першого до п'ятого курсів, а також послужить навігатором у назріваючому знанні.

Аналіз наукових досліджень

Про перспективи біоетики як навчальної дисципліни в Україні йдеться в працях С. Пустовіт, О. Перової, В. Москаленка, М. Попова, В. Кулініченко, А. Єрмоленко, В. Борейка та ін. Слід зазначити, що більшість сучасних досліджень у галузі педагогічної біоетики зводиться до практики в медичних закладах.

Аналіз зарубіжної педагогічної літератури, у якій розглядаються питання гуманізації освіти на біоетичній основі (З. Вейль, К. Гріер, Б. Мефам, Д. Селбі, С. Томас та ін.), показує, що в безлічі літературних джерел сутність біоетики зводиться до формування в молоді ціннісно-етичного ставлення до навколишнього світу. Крім того, відомі зарубіжні міждисциплінарні дисертаційні роботи, виконані на стиках педагогіки, соціології та біоетики (С. Айтл-Кларк, Б. Унті та ін.), а також наукові публікації, у яких розглядається взаємозв'язок проблеми гуманізації особистості та біоетичної освіти (Дж. Андрзеджевські, Л. Антонік, К. Гріер, Б. Унті, Т. Фіцджеральд).

Ці дослідники зазначають, що, з одного боку, виховання гуманної особистості на біоетичній основі є актуальним завданням освітніх установ, але, з іншого боку, проблема професійної підготовки педагога-біоетициста в сучасній біоетичній освіті для такого виховання поки не розкрито, що й зумовило проблему нашої статті.

Відповідно до актуальності означеної проблеми **метою** статті є обґрунтування необхідності, доцільності та потреби у новій спеціальності – педагога-біоетициста в сучасній соціально-освітній парадигмі.

Мета конкретизується у таких завданнях: схарактеризувати досвід викладання біоетики в Україні та інших державах, підкреслити негативну однобічність бачення біоетики як медичного напрямку; обґрунтувати нелогічність введення курсу «Біоетика» тільки в медичних ВНЗ; виявити рівні інтелектуальної діяльності біоетики та сучасного напрямку інтеграції біоетики в освітній процес; проаналізувати інтегративну модель біоетики; аргументувати доцільність планомірної підготовки кваліфікованих кадрів – педагогів-біоетицистів.

Виклад матеріалу

Нааявний в Україні досвід викладання біоетики як окремої дисципліни вкрай обмежений. Предмет «Біоетика» досі не введено в державний стандарт освіти, відсутні самостійні кафедри біоетики, тобто в Україні біоетика як предмет перебуває на початковій стадії організації, а її викладання здійснюється у формі міжкафедральних і елективних курсів.

Так, спеціальний курс з біоетики був затверджений лише як елективний для медичних ВНЗ України. Біоетика викладається аспірантам і лікарям у системі післядипломної освіти у вищій медичній школі. Існує обов'язковий курс «Біоетика як сучасна медична етика» (12 годин) для медиків-інтернів. Біоетика в Національній

Таблиця 1

Характеристика викладання біоетики в медичних ВНЗ України (додипломний і післядипломний рівень)

Місце викладання в структурі ВНЗ	Статус викладання: наявність/державний стандарт	Кількість годин	Категорії студентів
Фрагмент обов'язкових вузівських курсів з філософії науки та медицини, етики, деонтології, соціальної роботи, валеології та ін.	Так/ні	81 н. год: з них 10 – лекційних, 17 – семінарські та практичні, 54 – самостійна робота	Студенти 5-го курсу медичних ВНЗ IV рівня акредитації [7, с. 30]
У вигляді елективу	Так/ні	Від 12 до 24 год (лекції та заняття)	Ординатори (12 год), аспіранти (24 год), лікарі, які підвищують кваліфікацію (6 год) [7, с. 38]

медичній академії післядипломної освіти імені П. Л. Шупика наявна в курсах «Соціокультурні та етико-деонтологічні аспекти діяльності лікаря» (12 годин) для клінічних ординаторів, «Етика біомедичних досліджень» (24 години) для аспірантів і здобувачів-медиків. Також є єдиний курс для навчання членів комітетів з етики «Організація та проведення етичної експертизи біомедичних досліджень» (36 годин) (м. Київ).

Таким чином, можна побачити велику варіабельність годин, відведених на викладання біоетики, та навчальної літератури. Вона все ще сприймається, у кращому разі, як елективний предмет для фахівців-медиків (табл. 1).

Наявний досвід викладання біоетики як навчальної дисципліни в Україні й ряді інших держав дає змогу зробити висновки про односторонність бачення біоетики.

По-перше, існує тенденція викладання біоетики викладачами-лікарями як вузькофахової прикладної біомедичної етики.

По-друге, проблеми біоетики, медичної деонтології й лікарської етики не можуть успішно вирішуватися в практичній діяльності медиків без знання ними, наприклад, правових норм, передбачених законодавством у галузі охорони здоров'я. Це викликає необхідність упорядкувати нормативну базу медичної діяльності й забезпечити юридичну компетентність фахівців.

По-третє, навіть коли освітній рівень можна визнати задовільним, виявляється, що ця медико-етична освіченість часто має традиційно патерналістський характер. Патерналізм, у свою чергу, укорінений в авторитарну етику, що визнає вищою цінністю інтереси суспільства, держави, науки, а не індивідууму. Це ставить нас перед необхідністю формування в медиків, біологів, генетиків, у політиків і звичайних громадян нової гуманістичної біоетичної установки, яка досягається, зокрема, шляхом біоетичної освіти.

Дослідження автора статті дають підстави стверджувати, що ідея впровадження інтегративної біоетики в Україні заснована на необхідності зміни погляду на біо-

етику в освіті (на її статус у науці), а також трансформації погляду на освіту через біоетику. Біоетика – це не тільки продовження біомедичної етики й вирішення антиномійних проблем, що виникають у біомедицині, це ще й нова (постсучасна) філософія, що формує новий інтегративний світогляд.

Роль основних рушіїв прогресу в рамках інтегративного світобачення, на думку Р. Бенедиктера й М. Молца, перестали відігравати держави зі своїм ієрархічним і структурним порядком та намаганнями забезпечити уніформізм та конформність. Ми маємо справу з комплексом емерджентних впливів деієрархізованого та різноманітного характеру, що постають з мульти- і метанаціональних ініціатив громадянського суспільства, некомерційних організацій, до- і протополітичних рухів, а також наукових, релігійних і культурних «ціннісних формувань» самого різного рівня якості й формалізації. Ці нові рушії, з одного боку, взаємодіють і влаштовують обмін між собою, створюючи великий плюралізм «гібридних» парадигматичних патернів, що перебувають у потоці з невпинними флуктуаціями. З іншого боку, вони взаємодіють із залишками традиційних концепцій патернів національного й культурного «порядку», а також зі зростаючим числом спроб прийти, головним чином, до транснаціональних інститутів освіти, правління й регулювання [6, с. 29].

Ця констеляція в цілому дуже впливає на історію й парадигмальний характер інтегративної біоетики. Вона привела до наступного:

(1) Зростання усвідомлення продуктивності й відносної переваги безлічі позицій, сил і інтересів, що грають свою роль у «клаптевому візерунку» із середовищ мікро-, мезо- і макромасштабів [6, с. 48]. Прояви мережі конфліктуєчих у публічному просторі моральних дискурсів, які в педагогічній (або, наприклад, біомедичній діяльності) стягнуті у вузли децентрованих соціальних інститутів від мікро- до макрорівня та мають форму біоетичних громадських організацій (етичних комітетів).

Вони виробляють ситуаційно обумовлені, відкриті до перевизначення норми й правила морально прийнятного наукового дослідження й практичного застосування наукових знань. І в сучасній педагогіці, і в біоетиці людина (студент) віднаходить саму себе як суб'єкта спрямованої на себе власної діяльності.

(2) Внесенню корективи в розуміння «інтегрального». Поняття «інтегральне» та «інтегративне» не мають тотожності, але їх поширення здійснило значеннєвий перехід від опису уявлюваного цілого, що заявляє про легітимність одних світоглядів і заперечливу вірогідність інших та примушує до уніформності й єдності, до прагнення включати все більшу кількість можливих точок зору на ту саму проблему або питання, навіть якщо ці точки зору можуть перебувати в конфлікті одна з одною [6, с. 50]. Це зрушення в розумінні інтегративного характеру біоетики можна було б з повними на те підставами описати як перехід від «кособоковості до багатобоковості» чи від авторитарності до плюралізму. Його можна більш узагальнено описати як перехід від ідеологічного розуміння біоетики до світоглядного.

(3) Недавньому прориву в розумінні, що жодна нація, жодна країна, жодна культура й жодна політична сила більше «не може впоратися зі світовими труднощами поодиночки». Адже всі проблеми стають усе більш взаємозалежними й багатогранними, стаючи занадто складними, щоб бути вирішеними на базі однієї або двох перспектив [6, с. 50].

Біоетика на сучасному етапі – це певна мережа напрямів, упроваджених у різні сфери людського буття. Причому тенденція така, що в різних біоетичних напрямках народжуються «свої» співтовариства, у відносинах яких апріорі виконуються норми етики й комунікації. Біоетика постає в цьому змісті як трансцендентальна філософія, адже її проблеми перебувають на перетині різноманіття мов філософії, медицини, природничих та гуманітарних наук, у сфері, де кожна з них межує з мовою повсякденного профанного досвіду [5].

Отже, якщо об'єднати ці «парадигмально значимі» (1, 2, 3) траєкторії інтелектуальної діяльності біоетики, то можна виділити кілька рівнів її розвитку в Україні. *Перший рівень* (1998) – первинна діяльність біоетики як суспільного руху, а також формування й робота етичних комітетів; *другий рівень* (2004) – впровадження інтелектуальної діяльності біоетики в освіту, також педагогічних, клінічних та інших практик; *третій (сучасний) рівень* біоетичного знання (з 2011) – інтегральна педагогічна діяльність біоетики, що перебуває, як можна припустити, на першому піку свого радикального розгортання.

Можемо вказати три напрями інтеграції біоетики в освітній процес:

- біоетика освіти – аналіз і розгортання сучасної освіти в контексті біоетичної методології, становлення біоетичної особистості й біоетичного знання. Значимість цього напрямку визначається, насамперед, його методологічною спрямованістю в усі сфери освіти та інтеграцією різних форм знань і способів збагнення буття людини, що сприятиме вирішенню актуальних проблем її стосунків з антропо- і біосферою;

- біоетика для освіти – створення інтегральних курсів біоетики на всіх етапах навчання, що припускають наявність різноманітних моделей і технологій навчання, зокрема, під час отримання другої вищої освіти. Проблема полягає в тому, щоб на основі біоетичного знання сформувавши викладача-біоетициста, навчити його створювати авторські методики й свій викладацький стиль, ґрунтуючись на всім спектрі наук про життя та знаннях з різних галузей біоетики;

- біоетика в освіті – впровадження біоетики на державній основі як обов'язкової дисципліни (не тільки на медичних факультетах) у педагогічних ВНЗ з метою створення нової спеціальності – «педагог-біоетицист».

Уже згадані громадські організації та центри з біоетики, допомагаючи формальній вищій школі, розробили й упровадили авторські програми й моделі (табл. 2).

Характеристика освітніх програм і моделей біоетики в Україні

Організації, центри, інститути біоетики	Завдання	Модель біоетики/ визначення біоетики	Програми/сертифікати
Громадська організація «Асоціація християнських медсестер і волонтерів «Благо», директор Царенко А.В. (Київ)	Розширити духовний горизонт особистості, допомогти з'ясувати сенс життя, моральні цінності, утвердити релігійну культуру, стимулюючи власний духовно-моральний пошук, творчість людини [4]	Персоналістська модель біоетики [3, с. 58]/християнська біоетика	Сертифікована навчальна програма «Основи Християнського служіння. Значення і роль медичних працівників і волонтерів»
Інститут біоетики ім. Ярослава Базелевича, директор Терешкевич Д.-Г. (Львів); школа біоетики Українського католицького університету (УКУ), керівник Бойко І. (Львів)	Розкрити особливості біоетики: розуміння кожне людське життя як щось унікальне; і хоча біоетика не дає однозначних відповідей, але розширює межі пошуку їх рішення [4]. Людина є одночасно критерієм, мірою й оцінкою біоетичних проблем	Персоналістська модель біоетики: «Біоетика – це моральна наука, яка регулює медичне втручання в життя людини» [1, с. 10]	сертифікована навчальна програма «На службі охорони життя»
Всеукраїнська громадська організація «Фундація медичного права і біоетики», президент Сенюта І.А. (Львів)	Співробітництво лікарів і юристів. Прикладом може бути спільне розв'язання складних етико-правових питань у роботі в комісіях з питань етики при лікувально-профілактичних закладах	Суб'єктивістська, або ліберально-радикальна модель [3, с. 51]/біоетика зводиться до понять біоправа та біополітики	Сертифікована програма «Медичне право»
Інститут медичного і фармацевтичного права і біоетики Академії адвокатури України, директор Гревцова Р.Ю. (Київ)	Отримання фахівцями і управлінцями знань медичного та фармацевтичного права	Прагматико-утилітаристська модель [3, с. 53] / біоетика зводиться до поняття медичне право	Програма підвищення кваліфікації адвокатів з медичного права Програма «Біоетика та правова культура в охороні здоров'я»
Громадська організація «Кримська правова коаліція», директор Романова А.А. (Сімферополь)	Покращення якості медичної допомоги в автономії		
Українська асоціація з біоетики (УАБ), президент Пустовіт С.В. (Київ)	Розповсюдження ідей біоетики в Україні, формування демократичних етико-правових відносин у галузі охорони здоров'я та екології, розширення гуманітаризації ідей вітчизняного просвітництва та наукових знань	Біоетрична модель біоетики/глобальна біоетика [2, с. 11]	–
Еколого-культурний центр, директор Борейко В.Є. (Київ); Асоціація біоетики і обласне товариство захисту тварин (Харків), співзасновники Переверзєва В.Ф. і Бондаренко О.Б.	Пошук альтернативи в освіті, науці, альтернативне використання тварин у фармакології, захист тварин, біоекологічне землеробство	Екоцентрична модель біоетики/екологічна біоетика	–
Громадська організація «Біоетика» (ГО «Біоетика»), директор Губенко Г.В. (Суми)	Підвищити сприйнятливність населення до біоетичної проблематики; навчити біоетики, упроваджуючи у ВНЗ інтегративні курси біоетики; сприяти активності інтелектуальної діяльності біоетичної особистості в соціальних практиках	Інтегративна модель біоетики/інтегративна біоетика	Розроблена навчальна програма «Інтегративна педагогічна біоетика»

З таблиці можна побачити успішність діяльності громадських організацій. Заразом на часі об'єднання зусиль і досягнень для оновлення програм та створення ще досконаліших, що відповідають потребам сьогодення і майбутнього. Програма інтегративної педагогічної біоетики має скеровуватися на протидію тенденції до дезінтеграції біоетики на окремі дисципліни, на визначення нових відносин між теорією й емпірією, на залучення дослідників до педагогічної (як і будь-якої людської) практики в освіті.

Спираючись на ідеї педагогіки, сучасні особливості науки й освіти ХХІ ст., ми вважаємо принагідно представити інтегративну педагогічну біоетику як об'єднане наукове знання. Таке твердження ґрунтується, принаймні, на трьох взаємозалежних чинниках:

1) тісному взаємозв'язку інтеграції й дезінтеграції в біоетичному знанні. Виконання об'єднувальної функції – основне завдання інтегративної педагогічної біоетики;

2) тісних відносинах з емпіричними науками. Біоетика об'єднує емпіричні результати різних наук, але не відмовляється від теоретичних інтересів і тлумачень. Вона не має на меті пояснити людське виховання, але припускає постійний перегляд і корекцію виховного процесу в потоці, що змінюється, знання про людину, про світ;

3) необхідності етичних норм у науці про виховання, а також необхідності об'єднання теорії й практики.

Суспільство давно має потребу в якісно новій парадигмі ментальності як фахівців, так і всіх громадян. Це посилює актуальність програми інтегративної педагогічної біоетики, визначає філософсько-методологічні основи біоетики, а також зміст навчальних посібників, програм і методичних рекомендацій, спрямованих на їх упровадження в процес підготовки як фахівців-біоетицистів, так і перепідготовки фахівців в інших галузях знання.

Метою програми є розробка *інтегративної моделі біоетики* як необхідної бази для методологічного забезпечення системи безперервної біоетичної освіти фахівців. Реалізацію цієї мети слід здійснювати *у таких напрямках*:

1. *Розробка інтегративної педагогічної моделі біоетики*, що припускає теоретико-методологічний аналіз механізмів становлення й розвитку напрямів біоетики; виявлення їх зв'язку й взаємодії, аналіз їх актуальних «відкритих» проблем; розробку базових понять біоетики, виявлення й дослідження її структури, функцій і принципів.

2. *Теоретико-методологічне й методичне забезпечення біоетичного характеру освіти* з визначальною тенденцією – інтеграцією.

3. *Організаційні заходи щодо впровадження біоетики в систему освіти фахівців*: включення в навчальні плани дисципліни «Біоетика»; підвищення кваліфікації фахівців і викладачів; запровадження різнорівневої підготовки педагогів-біоетицистів (бакалавр – магістр).

Висновки й перспективи подальших розвідок

Отже, на сучасному етапі вкрай необхідна організація *біоетичної* освіти, структурні й кадрові рішення, формування нових навчальних програм, введення біоетичних спеціальностей, бакалаврських, магістерських і докторських програм з біоетики. Ця робота є логічним продовженням загальногуманітарного процесу з удосконалення та уніфікації системи освіти в цілому, включаючи галузь біоетики. Головним у досягненні цієї мети є вирішення проблеми дефіциту кваліфікованих викладачів з біоетики та відсутності інституту їх підготовки. Це можна зробити за допомогою педагогічних університетів.

Успішна розробка й реалізація освітніх програм з біоетики критично залежить від якості підготовки викладачів. Дотепер існують різні думки щодо того, який фахівець повинен викладати біоетику у ВНЗ: філософ, медик, юрист, соціолог або священик. Вирішення цієї проблеми можна знайти в педагогах-біоетицистах, підготовлених на підставі трансдисциплінарності біоетики.

На сьогодні в Україні, як зазначалося вище, немає навчальних закладів і кафедр, які готують фахівців із цього напрямку. Фахівці з біоетики потрібні для розробки нової моральної та гуманістичної орієнтації. Додаткова спеціалізація з біоетики відкриває перед майбутніми випускниками університетів нові перспективи працевлаштування.

ЛІТЕРАТУРА

1. **Бойко І.** Біоетика / Ігор Бойко. – Львів : УКУ, 2008. – 178 с.
2. **Пустовит С. В.** Глобальная биоэтика: становление, теории, практики / Светлана Витальевна Пустовит. – К. : Арктур – А, 2009. – 324 с.
3. **Сгречча Э.** Биоэтика / Элио Сгречча, Виктор Тамбоне. – М. : Библейско-богословский институт св. апостола Андрея, 2002. – 434 с.
4. **Терешкевич Д.-Г.** Біоетика в системі охорони здоров'я і медичної освіти / Діюгена-Галина Терешкевич. – Львів : Світ, 2008. – 344 с.
5. **Тищенко П.** Био-власть в эпоху биотехнологий [Электронный ресурс] / П. Тищенко. – Режим доступа : http://polbu.ru/tischnko_bioauthority/ch18_i.html

CITED LITERATURE

1. **Boiko I.** Bioethics. / I. Boiko – Lviv: UKU, 2008. – 178 p.
 2. **Pustovit S. V.** Global Bioethics: formation, theories, practices. / S. V. Pustovit – K.: Arktur – A, 2009. – 324 p.
 3. **Sgreccia E.** Bioethics. / E. Sgreccia, V. Tambone – M. : Bibleisko-bogoslovskij Institut Sv. Apostola Andreia, 2002. – 434 p.
 4. **Tereshkevych D.-H.** Bioethics in the system of health protection & medical education. / D.-H. Tereshkevych – Lviv : Svit, 2008. – 344 p.
 5. **Tishchenko P.** Bio-power within the age of biotechnologies. [Electronic resource] / P. Tishchenko – URL : http://polbu.ru/tischnko_bioauthority/ch18_i.html.
-
6. **Benedikter R.** The Rise of Neo-Integral Worldviews / Roland Benedikter, Markus Molz // Critical realism and spirituality / M. Hartwig, J. Morgan. – Routledge : Taylor & Francis Group, 2011. – P. 29–74.
 7. The current state of bioethics education in the system of medical education in the CIS member countries: analytical review. – SPb. : Pasteur Institute, 2010. – 68 p.